

Osmanlı Saray Kütüphanesi ve Kataloğu

Ottoman Palace Library and Its Inventory

Ed. Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar ve Cornell H. Fleischer, *Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4)*, Leiden: Brill, 2019. 2 c. I: xiv + 1080, II: viii + 430. ISBN 978-90-04-40248-5.

Rukiyye HACİFETTAHOĞLU GÜLEÇYÜZ¹

¹(Yüksek Lisans Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

Anahtar kelimeler: Osmanlı Saray Kütüphanesi, saray kütüphanesi, katalog, kataloglama, MS Török F. 59

Keywords: Ottoman Palace Library, royal library, inventory, cataloging, MS Török F. 59

Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4) başlıklı kitap, Brill yayınlarının Studies and Sources in Islamic Art and Architecture serisi dâhilinde 2019 yılında yayımlanan derleme bir eserdir. Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar ve Cornell H. Fleischer'in editörlüğünde iki cilt olarak hazırlanan eser Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Oryantal Koleksiyonu (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Keleti Gyűjtemény) MS Török F. 59 numarada kayıtlı Sultan II. Bayezid döneminde hazırlanmış saray kütüphanesi kataloğu üzerine bir çalışmadır. MS Török F. 59, İsmail Erünsal tarafından keşfedilmiş ve başka nüshası bilinmeyen bir katalog yazmasıdır. Katalog, II. Bayezid tarafından saray hizmetlerine hoca tayin edilen Atûfî (Hayreddin Hızır) tarafından hazırlanmıştır. Ayrıca benzeri bir katalog da henüz keşfedilmemiştir. Bu sebeple nadir bir eser özelliği gösteren katalogun derinlemesine incelenmesi amacıyla Harvard Üniversitesinde bir plan hazırlanmış, daha sonra Chicago Üniversitesindeki benzeri bir projeye birleştirilerek iki üniversite nezdinde bir atölye gerçekleştirilmiştir. Elimizdeki yayın genel olarak bu atölyede sunulan incelemeleri bir araya getirmektedir. Çalışmanın ilk cildi, başta editörler olmak üzere çeşitli ilim insanlarının incelemelerini, ikinci cildi ise yazmanın Himmet Taşkömür ve Hesna Ergun Taşkömür tarafından yapılan transliterasyonu ile yazmanın tıpkı basımını içermektedir. Bu yayın, daha önce Konrad Hirschler (2020), Berat Açıl (2020) ve Cailah Jackson (2020) tarafından değerlendirilmiştir. Ancak kitabı incelerken dikkatimizi çeken bazı hususları paylaşma ihtiyacına binaen ve söz konusu eserin sadece ilk cildini ihtiva eden bu yazı kaleme alınmıştır.

İlk cilt “Overview and Significance of the Palace Library Inventory”, “The Palace Library as a Collection and the Book Arts” ve “Book Titles and Their Disciplines in the Palace Library Inventory” şeklinde üç ana ve iki ek bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Necipoğlu, Kafadar ve Fleischer'in saray kütüphanesinin düşünsel arka planını ve tarihî gelişimini gösteren araştırmalar yer almaktadır. Gülru Necipoğlu “The Spatial Organization of Knowledge in the Ottoman Palace Library: An Encyclopedic Collection and Its Inventory” başlıklı çalışmasıyla Osmanlı saray kütüphanesinin oluşumu, fiziki yapısı ve çalışma biçimine dair detaylı bilgiler vermekte ve kütüphaneyi döneminin diğer saray kütüphaneleriyle karşılaştırarak objektif bir değerlendirmeye imkân sunmaktadır. Bu bağlamda, II. Mehmed'den II. Bayezid'e saray kütüphanesindeki değişimi inceleyerek padişahların ilgi duyduğu alanlara ve ilim anlayışlarına değinmektedir. Aşağıda zikredeceğimiz başlıklarda da görüleceği üzere, saray kütüphanesine ait bu koleksiyon, İslam dünyasında gelişen ve ilk sıraya Kur'an-ı Kerim'i koyarak diğer ilimlerin yerini ona yakınlığına göre belirleyen hiyerarşiyi esas almıştır. Dahası Atûfî, söz konusu katalogun II. Bayezid'in “dinî ilimlerin kitapları”na özel ilgisi sebebiyle hazırlanmasını istediğini açıkça zikretmektedir. Necipoğlu'nun sarayda sandıklarda saklanan ve obje olarak görülen eserler (bir kısmı yabancı dilde kitaplar) ile kitap olarak değer verilenler arasında gözetilmiş olan ayrıma değinmesi ve kütüphanenin büyük fetihlerden önceye tarihlenmesi sebebiyle ifade ettiği anlamı işlemesi dikkat çekicidir. Kütüphaneye ilgili ele alınan her meselenin

Transliterasyon, bir metnin, kelimelerin okunuşları dikkate alınmadan başka bir alfabeyle harf harf yazılmasıdır. İlhan Ayverdi. (2005). Transliterasyon. *Kubbealtı Lugatı* içinde. Erişim: 06.11.2024, <https://lugatim.com/s/TRANSL%C4%B0TERASYON>.

Corresponding Author: Rukiyye HACİFETTAHOĞLU GÜLEÇYÜZ **E-mail:** rukiyyeh@ogr.iu.edu.tr

Submitted: 10.10.2024 • **Accepted:** 23.11.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

gerek aynı dönem Avrupa'daki benzerlerine gerekse öncesinde veya sonrasında saraydaki gelişmelere kıyasla aktarılması yazının önemini artırmaktadır. Necipoğlu'nun çalışması kütüphanenin hem tarihi hem mimarisi hem de koleksiyonuna dair aktardığı bilgilerle kitabın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Cemal Kafadar'ın çalışması "Between Amasya and Istanbul: Bayezid II, His Librarian, and the Textual Turn of the Late Fifteenth Century" başlığını taşımakta ve II. Bayezid'in zihin dünyasını -gerek şehzadeliliği döneminde Amasya'da gerekse sonra İstanbul'da- etkili akımlar çerçevesinde tanımlamaya çalışmaktadır. Kafadar çalışmasının son kısmını kataloğu hazırlayan Atûfî'nin biyografisini inşa ve kataloğun değerlendirmesine ayırmaktadır. Çalışma, Fatih Sultan Mehmed ile Yavuz Sultan Selim arasında kalan ancak onlardan farklı bir anlayışla hareket eden II. Bayezid'in doğru bir şekilde anlaşılması ve Atûfî'ye dair bilgiler açısından ehemmiyet arz etmektedir. Cornell H. Fleischer'in "Learning and Sovereignty in the Fifteenth and Sixteenth Centuries" adlı çalışması ise kendisinin "Osmanlılaştırma" olarak tabir ettiği klasik çağı hazırlayan olay ve süreçleri Abdurrahman Bistâmî üzerinden ele almaktadır. Hurûf ilmini esaslı bir şekilde benimseyen ve ilimler tasnifiyle Atûfî üzerinde de etkili olan Bistâmî'nin geçen süreçte artık anlaşılabilir hale geldiği sonucuna varılmaktadır. Saray kütüphanesini doğrudan ele almayan Fleischer'in yazısı, kataloğun ilim yaklaşımlarındaki tarihi dönüşümünü örnekleyici görülebilir.

Osmanlı saray kütüphanesinin koleksiyon olarak değerini ortaya koyan çalışmalar ikinci ana bölümde yer almaktadır. Bunların ilki Zeynep Atbaş'ın II. Bayezid'in mührünü taşıyan eserler üzerine incelemesini içeren "Artistic Aspects of Sultan Bayezid II's Book Treasury Collection: Extant Volumes Preserved at the Topkapı Palace Museum Library" başlıklı çalışmasıdır. Atbaş, hâlen Topkapı Sarayı'nda yer alan ve beyzî II. Bayezid mührünü taşıyan 784 adet eseri ilimlere göre tasnif ettikten sonra cilt, hat ve diğer özellikleri açısından dikkat çekenlerini değerlendirmiştir. Bu çalışmanın -sırf taramaya dayanması münasebetiyle- yayın sürecinde keşfedilen yeni eserler, ilk cildin sonunda ayrı bir ek olarak verilmiştir. Atbaş'ın Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde (bundan sonra TSMK) küratör olmasının ve eserleri doğrudan görebilmesinin yazmalardaki değişiklik, silme, kazıma vs. işlemlere dair değerlendirmede bulunmasına ve çalışmasını özgünleştirmesine imkân sağladığı görülmektedir. Zeren Tanındı ise "Arts of the Book: The Illustrated and Illuminated Manuscripts Listed in Atufi's Inventory" başlıklı çalışmada II. Bayezid'in mührünü taşıyan ve sanatsal açıdan öne çıkan eserleri tanıtmaktadır. Yazarın Kur'an-ı Kerim'ler, bilim eserleri, tarih ve edebiyat kitaplarını ayrı başlıklar altında ele aldığı çalışmada tasvir ve tezhiplere yoğunlaştığı görülmektedir. Çalışmada TSMK dışındaki kütüphanelerde yer alan eserler de tespit edilip incelenmiştir. Tanındı, II. Bayezid'in babasının yolunda devam ederek sanata ve sanatçıya sahip çıkmak suretiyle saraya yakışır nitelikte bir koleksiyon oluşturduğunu ortaya koymuştur. İkinci bölümün son çalışması ise Judith Pfeiffer'in "The Ottoman Muse Fluttered, but Poorly Winged": Müeyyedzâde, Bayezid II, and the Early Sixteenth-century Ottoman Literary Canon" başlıklı çalışmasıdır. Açıl'ın (2020) bu çalışmanın üçüncü yerine ikinci bölümde yer almasını eleştirmesine rağmen bunun anlaşılır bir karar olduğu gözükmemektedir. Bu çalışma, hem Müeyyedzâde'yi merkeze alarak sadece saray kütüphanesini incelememesinden dolayı üçüncü bölümdeki çalışmalardan ayrılmakta hem de sanat dâhilinde ele alınabilecek kütüphanedeki divan koleksiyonunu değerlendirmektedir. Burada aklımıza gelen diğer bir neden ise saray kütüphanesinin divan koleksiyonunun daha önce İsmail Erünsal tarafından çalışılmış olmasıdır. Editörlerin önsözde işaret ettiği üzere Erünsal'ın atölye davetini kabul etmemesi ve aynı minvalde yeni bir çalışmanın gereksizliği böyle bir yol izlemeye sebep olmuş olmalıdır. Pfeiffer, Müeyyedzâde'nin neredeyse dağılmış kütüphanesiyle sağlıklı bir değerlendirme yapılamayacağını ve düzenli bir katalogla düzensiz bir listeyi karşılaştırmanın zorluklarının farkında olarak giriştiği bu denemede, daha net sınırlara sahip olduğu görülen divan koleksiyonu üzerinden iki kütüphane arasındaki benzer yönelimleri tespit ettiği gibi Müeyyedzâde'nin kendine özel eğitim süreci ve ilgilerinin eseri olan farklılıkları da tespit etmiştir. Bilginin düzenlenmesi ve başkalarının da erişilebilmesi anlamına gelen listeler ve katalogların görülmeye başladığı XV. yüzyıla dair bu iki liste saraya ve ulemaya, imkân ve imkânsızlıkların etkilerine, miras alınan ve miras bırakılan kütüphanelerin kaynakları ve sahipleri ile bu kütüphanelerin sonlarına dair -nihai olmasa da- tamamlayıcı bilgiler sunmaktadır.

Birinci cildin son ana bölümü, söz konusu kataloğun ilim dallarına göre oluşturulmuş bölümlerini değerlendiren ve o ilimde öne çıkan zamanın kitaplarını ne ölçüde içerdiğini ortaya koymayı amaçlayan yirmi iki çalışmadan oluşmaktadır. Her çalışmanın sonunda, çalışmanın merkeze aldığı katalog bölümüne referansla hazırlanmış bir eser listesi yer almaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı nispeten kısa, bir kısmı ise ilim dalıyla ilgili değerlendirmelere imkân verici girişlerle daha uzundur. Ancak hepsi -başta niyet edildiği şekilde- katalogdaki eserleri tarihî düzlemde görmeye ve kataloğu anlamaya yardımcı niteliktedir. Bu kısımda tefsir ve kıraat kitaplarını Mohsen Goudarzi; hadis koleksiyonunu Recep Göktaş; dualar ve havas ilmine dair kitapları Guy Burak; kelim kitaplarını Abdurrahman Atçıl; fûrû-i fıkıh, mezhepler ve Hanefi imamlarının hayatına dair kitapları Himmet Taşkömür; fıkıh usulü kitaplarını Mürteza Bedir; tasavvuf ve evliyaya dair kısmı Cemal Kafadar ile Ahmet Karamustafaoğlu; ahlak ve siyaset kitaplarını Hüseyin Yılmaz değerlendirmiştir. İslamî ilimlerle ilgili bu ilk yarıyı naklî ve doğa ilimlerine dair kısmın izlediği görülür. Burada da Nühket Varlık, koleksiyonun tıp kitaplarını, Aleksandar Shopov tarımla ilgili kitapları, Cornell H. Fleischer ve Kaya Şahin tarih kitaplarını, Pınar Emirlioğlu acâib ve coğrafya kitaplarını, Tahera Qutbuddin Arap diliyle ilgili kitapları, Sooyong Kim Farsça manzum eserleri, Christopher Markiewicz yazı sanatına dair kitapları, Ferenc Csirkés Türkçe şiir kitapları ile Arapça ve Farsça sözlükleri, Noah Gardiner büyü bilimi kitaplarını, A. Tunç Şen ve Cornell H. Fleischer astroloji kitapları ile astronomik tabloları ve takvimleri, McGill grubu (Jamil Ragep, Sally Ragep, Sajjad Nikfahm-Khubravan, Fateme Savadi ve Hasan Umut) astronomi ve diğer matematik bilimlerinin kitaplarını, Elaheh Kheirandish matematikle ilgili kitapları, Khaled el-Rouayheb mantık

ve cedel kitaplarını, Dimitri Gutas ise felsefi eserleri incelemiştir. Görüleceği üzere bazı bölümler Atûfi'nin gruplandırmasına göre paylaştırılmamıştır. Astronomi, fıkıh gibi çeşitli ilim dallarının birden fazla kişi tarafından ele alındığı görülmektedir; bu, ayırımın ne şekilde yapıldığı sorusunu akla getirmektedir. İçerik olarak bakıldığında ise özellikle astronomi ve dil kitaplarına dair değerlendirmelerde örtüşen meselelerin ele alındığı fark edilmektedir. Fakat alanının uzmanı isimlerin bir araya geldiği ve o ilmin bahsedilen döneme ilişkin serencamını arz ettikleri düşünüldüğünde bu hususlar bir sorun olmaktan çıkmaktadır.

Birinci cildin sonunda iki ekler bölümü vardır. İlk ekler bölümünde Zeynep Atbaş II. Bayezid'in mührünü taşıyan eserlerden hâlen TSMK'de olanlara, Zeren Tanındı ise TSMK'den başka kütüphanelere nakledilmiş olanlara dair atölyeden sonra elde ettikleri bulguları paylaşmaktadırlar. Yine bu bölümde Gülru Necipoğlu hâlihazırda elimizde bulunan ve II. Bayezid mührü taşıyan eserlerle katalogdakileri karşılaştırarak Atûfi'nin elinde tuttuğu eserlerin mevcudiyetini tahkik etmeye çalışmaktadır. Anlaşılacağı üzere bu çalışmalar devam eden bir yapıdadır. İkinci ekler bölümünde ise kataloğun Osmanlı Türkçesi (Gülru Necipoğlu) ve Arapça (Mohsen Goudarzi) mukaddimelerinin İngilizce tercümelere yer almaktadır.

Katalog için bir indeks hazırlanmamıştır. Ancak özellikle birden fazla bölümde yer alan eserleri tespit için kullanılabilir bir indeksin faydalı olabileceği bir eleştiri olarak akla gelmektedir. Diğer yandan benzer kitap isimlerinin doğuracağı zorluk veya müellif isimlerini gerektirecek olması ve kataloğun aslen bir nevi bölümlere ayrılmış indeks özelliği göstermesi sebebiyle bunun yapılmamış olması da anlaşılır bir durumdur. Yayınla ilgili diğer bir husus ise transliterasyonla ilgilidir. Eserin transliterasyonu hatırı sayılır bir emek gerektirmiştir. Fakat böyle bir emeğin, yazısı oldukça düzgün ve okuması kolay bu yazmanın kendi alfabetiyle dijital ortama aktarılmasında kullanılmasıyla Osmanlı Türkçesi ve Arapça gibi orijinal dilinde çalışılmasına ihtiyaç duyulan dillere ilişkin doğal dil işleme süreçlerine ve dijital çalışmalara daha çok katkı sağlaması mümkün olabilirdi.

Değerlendirilen eser, kataloglamayla ilgili nadide bir yazmayı dolaşıma sokan ve kataloğu ilimlerle ilişkisi bağlamında inceleyerek bir düzleme oturtan araştırmalar içeren değerli bir çalışmadır. Araştırmalarda temas edilen hususların farklı kaynaklar ve açılardan desteklenmesiyle birlikte Osmanlı'nın daha erken dönemlerindeki ilmî ve entelektüel hayatına dair bilgimizin derinleşeceği ve daha sağlam yorumlarda bulunmanın mümkün olacağı görülmektedir. İncelemelerin kolay, anlaşılır ve net dili ve ilgi çekici bir içeriği vardır. Eser, saray kütüphanesi ve kütüphaneciliği, II. Bayezid ve kataloglamayı tamamlayan kütüphanecisi Atûfi'nin ilim anlayışları ve genel olarak Osmanlı ilimler tarihine dair verdiği bilgilerle okuyucuda ilgi uyandırmakta ve zevkle okunmasını sağlamaktadır. Bu çerçevede eserin sadece akademik olmayıp entelektüel ilgiye sahip kişilerce de okunabileceği ve hatta ileri okumaları teşvik edeceği düşünülmektedir.

Yazarın ORCID ID'si / ORCID ID of the author

Rukıyye HACİFETTAHOĞLU GÜLEÇYÜZ 0009-0004-1041-2858

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Açıl, B. (2020). Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar ve Cornell H. Fleischer, treasures of knowledge: An inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4), 2 C. Brill, 2019. C 1: xiv+1080 s. C. 2: viii+242 s. İnsan ve Toplum, 10(3), 222-227.
- Hirschler, K. (2020). Treasures of knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4), ed. by Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar, and Cornell H. Fleischer (review). Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association, 7(1), 244-249.
- Jackson, C. (2020). Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar, and Cornell H. Fleischer (eds.). Treasures of knowledge: An inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4). Brill: Leiden and Boston, 2019. xiv + 1080, viii + 430 pages. ISBN:9789004402485. Nazariyat, 6(2), 190-194.

Atıf Biçimi / How cite this article

Hacıfettahoğlu Güleçyüz, R.(2024). 'Ottoman Palace Library and Its Inventory.' [Review of the book *Treasures of Knowledge: an Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4)*, by Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar, Cornell H. Fleischer]. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 22, 57-59. <http://doi.org/10.26650/bba.2024.22.1564554>